

SUFLET ȘI SPIRIT ÎN CONCEPȚIE RAINERIANĂ

Soul and spirit in rainerian concept

Prof. Adrian Majuru

Motto:

„Am două lucruri în mine, unul este ceea ce devin spirit când mor, altul este sufletul corpului, care moare odată cu el“.

Francisc Josif Rainer, 1944

Francisc Rainer¹ a fost preocupat întreaga viață de cunoașterea unei granițe aproape insesizabile, aceea unde sufletul corpului se desparte de spirit și cum pot trăi acestea două, până la sfârșitul vieții, într-o armonie deplină, greu de împlinit și de aflat, pentru cei mai mulți dintre noi. O armonie dintre biologie și cultură, armonie posibilă numai ca urmare a „fenomenului biologic numit Om“.

Francisc Rainer s-a apropiat destul de mult de această frontieră amintită mai sus, în primul rând datorită metodei sale de cercetare interdisciplinară, sincronă pe două direcții: cea a științei și aceea a culturii².

¹Francisc Josif Rainer (1875-1944), eminent profesor de anatomie, antropolog de prestigiu internațional, după finalizarea celor dintâi monografii de teren din lume realizate asupra populației de la Nereju, Fundu Moldovei și Drăguș, alături de sociologul Dimitrie Gusti, a prezentat publicului larg opiniile sale cu privire la problema varietății raselor umane. Francisc Rainer dezvoltă printr-o metodă interdisciplinară de prezentare un excurs sintetic, limpede și atrăgător, folosindu-se de demonstrațiile biologiei și potrivit cu nivelul de cunoștințe de la acea dată, ce corespund în mare cercetărilor actuale – pentru a confirma fenomenul istoric. În epocă, această metodă de argumentare sintetică a unui subiect căpătase renumele de „rainerism“. Metoda raineriană constă într-un demers interdisciplinar de a realiza un excurs sintetic ce pleacă de la biologie și antropologie pentru a explica un fenomen istoric. Francisc Rainer a fost un evoluționist convins. Pentru el omul era într-o continuă corelare cu mediul înconjurător, iar rasele sau tipurile antropologice constituiau răspunsul fondului genetic ce se traducea în expresie fenotipică la integrări în mediu și realizate în timp. Nu concepea înțelegerea ființei umane decât în completarea sa bio-psiho-socială. Considera că „orice concepție a vieții izvorâtă numai din biologie e subumană, dar nici o concepție a vieții nu trebuie să fie în contradicție cu biologia“ – concepție de avangardă, nici astăzi bine înțeleasă, dar clar susținută de cercetările de genetică moleculară, de neuro-endocrinologie, de paleo-antropologia și antropologia zilelor noastre. Francisc Josif Rainer a revoluționat anatomia, pe care o considera „știința formei vii“.

²„Ce-i cultura noastră? Ori mai bine, ce-i cultivabil în noi? Aici distincția fundamentală între cele două componente ale noastre: 1. partea prin care facem parte din animalitate, omul întrucât se afirmă în domeniul pur biologic cu impulsul de a-și păstra ființa și caracterul împreună. 2. Partea nouă, deși desigur avându-și rădăcinile în animalitate, dar care constituie supraadaugă și creează o prăpastie între om și animalitate, și a cărei expresie cea

În aceasta din urmă filozofia a ocupat o poziție importantă pentru Rainer.

Rainer vorbește de cele două viteze sincrone aflate în „substanța imaterială“ a spiritului, tendințe extrase cu ajutorul filozofiei, și anume: „voința de claritate adică cu ce are să se lupte omul, ca tendință analitică și voința de totalitate, care este sintetică“. Pentru Rainer, „aceste două tendințe fundamentale niciodată nu vor fi satisfăcute. De aceea spiritul nu e stare, nu e ceva dobândit, ci veșnic în mișcare. El există numai în devenire“³.

Într-o posibilă concluzie, Rainer afirma că „noi suntem singurul organism care își poate crea o ambianță mai presus de orice acțiune din afară: ambianța spirituală. Care sunt trăsăturile esențiale pe care s-a întemeiat ambianța mea“? Și Rainer răspunde acestei într ebări retorice adresându-se studenților săi: „Sunteți elemente tinere, pe care, eu, ca biolog, le văd ca o secțiune transversală dintr-un curent de viață. O verigă din lanțul omenirii și acela al vieții... Ființele din fața mea, mă întreb, ce vor da pentru țară, pentru omenire? ...condițiile de existență umană implică un ideal. Vă interesează în ce fel ar fi să mergeți înainte, ca să corespundeți tuturor așteptărilor... E greu să credeți că s-a născut un om cu un dar nemărginit ca să învețe inserții sau articulații. El s-a născut pentru ceva mai înalt, care să nu poate aparține oricui, ceva deasupra vulgarității, spre ceva de o frumusețe absolută“⁴.

Care este punctul de pornire către drumul lung al frumuseții interioare? Pentru aceasta trebuie să dobândești însușiri, iar „ca să dobândești însușiri pe

mai înaltă e spiritualitatea. (Francisc Rainer, plan de conferință, «Știință și cultură», manuscris, Institutul de Antropologie «Francisc Rainer»)

³Idem. „(...) Din nevoia de totalitate (și de claritate) se naște nevoia de comunicație, cu semenii în viață, cu spiritualitatea ascendenților (tradiția), cu tine însuși. Interacțiuni. Eul spiritual trăiește în mișcare spre o sinteză a eului individual, subiectiv, și lumea obiectivă“.

⁴Francisc Rainer, Cugetări, material cules și orânduit de dr. I. Th. Riga, manuscris dactilografiat, Institutul de Antropologie «Francisc Rainer», filele 13-14)

Adresa de corespondență:
e-mail: adimajuru@gmail.com

care nu le ai, este nevoie să constăți întâi insuficiența ta. Trebuie să ajungi capabil de a avea deplină sinceritate cu tine însuși⁵.

Rainer nu separa spiritul de biologic, știința de cultură⁶, iar una dintre punțile care unea cele două lumi este „știința formei” care, după Rainer, „nu poate fi despărțită de aceea a funcțiunii, nu poate fi înțeleasă una fără alta. Funcțiunea se exprimă prin formă. Idealul ar fi să putem citi în formă funcțiunea” deoarece „în natură tot «ce este» are un trecut, atât cât este viața de imensă. Organismul viu funcționează ca o mașină. Se poate face pentru organism un bilanț ca pentru o mașină. Se poate doza cantitatea de energie produsă de organism, pe care o găsim egală cu energia introdusă. Organismul transformă energia ca orice mașină. Orice ființă, cu toată complexitatea ei, are la obârșie o celulă, în care nu se vede nimic din complexitatea ce se va desfășura... de aceea se impune să studiem fazele succesive prin care trece ființa umană până ajunge la completa ei dezvoltare. Cum se poate să fie depus într-o celulă germinală, caracterul individual al unei ființe?”⁷

Tocmai răspunsul legat de această întrebare a fost unul dintre „motivele sufletești” care l-au stăpânit pe Rainer de-a lungul vieții sale, și anume „nevoia de a înțelege viața în funcțiunea ei de creatoare a formei omenești”⁸. Formă care are memorie și pentru a o descoperi „trebuie o analiză psihofiziologică a desemnării și modelării: ce aparate pun ele în joc și le exercitează, ce adaugă la înzestrarea personalității”⁹. Iar memoria formelor nu poate fi dobândită decât în sala de lucrări practice prin mânărea pricepută a desenului și modelării.¹⁰

⁵Ibidem, fila 15. De altfel, Rainer recunoștea că „tot timpul cât sunt singur, îmi simt personalitatea deformată încontinuu. Toată lumea, uneori și trecătorul de pe stradă, mi se pare că-și lasă urmă pe dânsa, ca o depresiune, care n-ar dispărea imediat. Aceasta nu va dispărea decât atunci când, fără puțință de îndoială, voi fi pătruns până în adâncurile mele, de ceea ce trebuie să fie viața mea, soarta mea” (ibidem, fila 6).

⁶Francisc Rainer, „preocupat în toate de om și de ale sale, concepea «antropologia» în sens larg, ca știința ființei omenești în general. Nu admitea o separație a spiritului de trup. Și se folosea spre a-l caracteriza de toate creațiile acestuia” (Mircea Vulcănescu, Revista Fundațiilor Regale, septembrie 1940).

⁷Ibidem, fila 15

⁸Ibidem, fila 21

⁹„(...)Francisc Rainer este un biolog, specializat în anatomie și în antropologie, adică este un cercetător în acea știință, care l-a pus în contact nu numai cu materia, dar și cu aceia ce este dincolo de materie. Poate că aceasta face ca Francisc Rainer să fie un om de știință, dublat de un artist, pe care-l vrăjește nu numai precizia științifică, dar și perfecția formei” (Al. Oteteleșanu, «În amintirea profesorului Francisc Rainer (1874-1944)», Ateneul Român, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului; Imprimeria Națională, București, 1946, p. 27).

¹⁰Ibidem, fila 16

¹⁰„(...) Unitatea organismului era, la el, mai ales o exigență de metodă, o perspectivă a spiritului, un element ascuns, care trebuie să ordoneze mersul operațiilor inteligenței, atunci când încearcă lămurirea unui fapt concret, a unei forme. Esențialul ființei vii manifestate: forma vie nu stă însă – pentru el – în această unitate, ci în operațiile prin care a se luptă și se echilibrează cu diversitățile din jur” (Mircea Vulcănescu, ibidem)

Rainer a ajuns și la o definiție biologică a omului, care este „singurul organism care poate concepe o formă pentru el și să facă ce trebuie ca să o realizeze”¹¹. Și o realizează prin aliniere la viața științifică. Rainer compara viața intelectuală cu viața fizică deoarece, spunea el, „substanța noastră se primenește neîncetat.”¹² Ce rămâne constant atunci? Legăturile specifice, vitale, dintre elementele materiale, care alcătuiesc trupul nostru, organizația. Ideile generale care leagă faptele, elementele cugetării noastre. Deci cultura științifică nu este egală cu informația sau orientarea¹³.

Pentru Rainer „nu există banalitate în natură, ea rezidând numai în mintea care observă”, iar studiul trebuie continuat, adâncit „până ce apare măreția lucrurilor”, căci astfel se formează și caracterul. Până unde trebuie adâncit studiul? Unde se află „măreția lucrurilor sau, mai bine zis, în ce constă această măreție? O atingi atunci, când „lucrurile ajung să-ți vorbească. Adică să te pui în acea stare ca lucrurile să-ți vorbească. Cu cât lucrurile îți vor spune mai multe, cu atât nivelul tău este mai ridicat. Iată criteriul pentru progresul fiecăruia, iată criteriul cel mai însemnat”¹⁴.

Omul în concepția raineriană este plasat la frontiera unde știința și cultura își dau mâna pentru a perfecționa „fenomenul biologic numit Om”. Acolo unde biologicul își îmbunătățește „forma” cu ajutorul spiritului, al vieții intelectuale.

„Spre deosebire de animale”, spunea Rainer, „omul își poate perfecționa evoluția, își poate perfecționa viața psihică și poate supune cu totul psihicului, ființa organică. Această ființă organică trebuie supusă treptat. Evoluția se face greu, cu perioade de descleștare deprimante și cu perioade de elaborare pline de succes și de avânt. Omul are câteva avantaje: să conceapă un ideal și să se modeleze pe sine pentru a ajunge la acel ideal; apoi să treacă în sufletele sensibilizate din jur experiența și claritatea câștigate în timpul vieții”¹⁵.

¹¹Ibidem, fila 28

¹²„(...) E nevoie să am noțiuni cantitative despre partea din corpul omenes care moare în fiecare clipă” (Rainer citat de dr. G. Brătescu, op.cit., fila 5).

¹³Ibidem, filele 25-26 „(...) Personalitatea primește trăsături caracteristice de la activitatea noastră cea de toate zilele. Fiecare acțiune trebuie să se materializeze în mod amplu în noi, fiecare gând să fie și el o acțiune”.

¹⁴Ibidem, fila 30.

¹⁵Ibidem, fila 72 „(...)Sunt fericit dacă găsiți în mine un sprijin, o clarificare, un îndemn, căci pentru aceasta m-am străduit toată viața mea. Eu nu sunt modest, decât când e vorba să mă judec după aspirația mea. Știu că puțini sunt aceia care îmi pot sta alături. Dar față de cum trebuie să fie realizarea mea cea mai înaltă, mă simt încă departe. Vreau să ajung numai expresia unei năzuinți, să dispară tot ce e personal și să rămână numai aspirațiunea nobilă, care să vădească și să se exprime prin mine. Când omul dă tot ceea ce e lui dat să dea, el poate fi liniștit și poate de față cu Dumnezeu să meargă în linia întâi, atunci el e mulțumit că este un element firesc al firii adevărate”. (ibidem, filele 72-73).

În ciuda avantajelor naturii umane legată de viața spirituală, Rainer observa cu amărăciune decăderea omului modern în materialul rudimentar, disarmonic, lipsit de scopuri, de idealuri. În ultimii ani din viață, Rainer observa cu tristețe că „este o ciudată ironie că omul modern s-a străduit atât de mult să cunoască lumea din afara lui și atât de puțin pe cea din lăuntru lui”¹⁶.

Rainer a căutat întreaga sa viață drumul către fericire. Dincolo de luptă, de frământări, de tot felul de cazne venite pe neașteptate, trădări și spații luminoase, scurte și îndepărtate, Rainer descoperă spre finalul vieții un posibil răspuns referitor al fericire: „Toată mizeria socială și economică de azi, haosul politic și nenorocirile războiului nu sunt decât consecințele lipsei de spiritualitate din omenire. Alergăm toată viața după fericire, căutând-o în afară și nu știm că ea este în noi”¹⁷.

Pentru Rainer – și acesta este îndemnul său și unul dintre principiile ce ni le-a dat ca moștenire, „există o sinteză a cunoașterii, care prin artă și știință, poate arunca o punte între om și dumnezeire”¹⁸. Și pentru ca o astfel de punte să fie posibilă, trebuie să evităm turbulențele exterioare și să veghem la mișcările sufletului, pentru că „sufletul omului se coboară atunci când se irită din cauza oricărui eveniment”¹⁹.

Apoi, „gândește-te să faci ce ai în inimă cu strictă și simplă gravitate, cu libertate, cu dreptate și să te ușurezi de celelate gânduri. Și te vei ușura atunci când vei săvârși fiecare acțiune ca cea din urmă a vieții tale evitând orice murmur împotriva destinului” pentru că „ai un timp determinat de viață. Și dacă nu pui calm în acest timp el va dispărea și tu vei dispărea și nu va mai reveni niciodată”. Numai astfel, cu calm și seninătate, „geniul tău interior va rămâne la adăpostul hulei, nealterat, superior la plăcere și durere; să nu acționeze nici la întâmplare, nici cu falsitate, nici cu șarlatanii; să nu se preocupe de ceea ce fac alții, dacă fac sau nu; să accepte accidentele și destinul ca venind de acolo de unde a venit el însuși. Și mai ales să aștepti moartea cu seninătate, nevăzând decât o disoluție a elementelor, din care fiecare om e constituit. Moartea e conformă cu natura și nimic nu e rău ce e conform cu natura”¹⁹.

Din perioada primei tinereți, Francisc Rainer a fost preocupat de „problema cea mare” care e „cum facem să umplem viața noastră cu lumină și

căldură”²⁰? Iar această preocupare nu a fost lipsită de exercițiu, căci el îi scria soției sale astfel: „Când te scoli de dimineață, să nu dai ochi cu nimeni, până nu te vei dezmetici”, iar „dacă ai vreo suferință morală sau fizică, nu vorbi de ea, căci descriind-o, o accentuezi” și „nu da atenție lucrurilor care te fac să suferi”²¹.

Pentru asta, „trebuie să lupti”, spunea Rainer, „să lupti contra a tot ce este personal, a tot ce ține vremelnic și după ce ai ajuns la omenescul comun și etern, să te modelezi, să te faci cât mai bun și mai folositor pentru cei din jurul tău. Lumea merită să lucrezi cât mai mult. Ea așteaptă de la tine lucruri frumoase, așteaptă mulțumire și bucurie și când lucrezi cinstit pentru ea, te simți liniștit”²².

Metoda raienriană de cercetare interdisciplinară ca principiul integrator al universalității a fost foarte bine surprinsă de contemporanii săi. Rectorul Universității București de la mijlocul anilor 1940, Alexandru Oteteleșanu, afirma: „Este adevărat că omul de știință, care se ocupă de biologie, anatomie și de antropologie, nu se poate mărgini numai la studiul corpului mort, ci încearcă să pătrundă și ceea ce a animat fiecare piesă anatomică, pe care a avut-o în mână, adică viața. El caută să pătrundă în această taină ce este o realitate, deasupra materiei moarte, în strânsă legătură cu formele superioare ale vieții, pe care obișnuim să le numim suflet și spirit”²³. Rainer spunea la rândul său, către finalul vieții sale: „Am două lucruri în mine, unul este ceea ce devin spirit când mor, altul este sufletul corpului, care moare odată cu el”²⁴.

²⁰ Ibidem, 12.01.1915, p.17

²¹ Ibidem, p.329

„(...) pentru consolidarea echilibrului psihic, el și-a impus respectarea unor reguli igienice a căror eficiență o verifica încontinuu. Rainer s-a convins, de pildă, că «lenevirea în pat după deșteptare este dăunătoare, căci atunci vin gândurile rele, deprimante, fără rost. Trebuie să te scoli cum deschizi ochii, să beneficiezi de starea aceea de sănătate primitivă pe care o ai în acel moment, ca să te arunci într-o preocupare rodnică». (...) «Ținuta fizică», sublinia Rainer, «influențează puternic ținuta psihică». (...) În vederea ameliorării ținutei fizice, el făcea zilnic gimnastică, practica scrima și mai ales umbla pe jos. Spunea: «nu pot intra în noul an de muncă fără o ținută fizică și psihică egal de suverane.» Nu vreau să fiu jucăria fiecărui incident, mic ori măricel inseparabil de existență» (Dr. G. Brătescu, Tehnici psihologice practicate de Fr. I. Rainer, manuscris dactilografiat, filele 8-10, Biblioteca Institutului de Igienă Socială și Sănătate Publică).

²² Francisc Rainer, Cugetări, material cules și orânduit de Dr. I. Th. Riga, manuscris dactilografiat, Institutul de Antropologie «Francisc Rainer», fila 73

Rainer spune în continuare: „Rostul vieții individuale e să servești celor din jurul tău: îndrumător și punct de reazim, cu atât mai mult cu cât ai ajuns mai departe cu șlefuirea ființei tale și ești dator să-ți înobilezi ființa, analizându-te neconținut și fără părtinire, lucrând cinstit, trăind și simțind cât mai intens toate ale vieții tale. Căci toate se adună în aceeași cutie de rezonanțe, care dă fondul nostru sufletesc” (idem).

²³ Al. Oteteleșanu, apud «În amintirea profesorului Francisc Rainer (1874-1944)», Ateneul Român, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului; Imprimeria Națională, București, 1946, p. 27

²⁴ Ibidem, p.47

¹⁶ Academia Română, fond Manuscrise, Arhiva Rainer, VIII varia 6, fila 93

¹⁷ idem

¹⁸ Academia Română, fond Manuscrise, Arhiva Rainer, VIII varia 17

¹⁹ Academia Română, fond Manuscrise, Arhiva Rainer, VIII, varia 3

Pentru mulți dintre contemporanii săi, viața lui Josif Francisc Rainer a rămas „o poveste frumoasă pe care puțini o vor pricepe“. Pictorul Ștefan Popescu a spus că toată viața lui Rainer „e maia pentru viitor și vecii-vecilor. Se va povesti poate în universitate atunci când el nu va mai fi: a fost un om odată în universitate și sufletul lui – maia – va da naștere poate altor oameni și aceia vor fi cu adevărat copiii lui, sânge din sângele lui. El să-și continue lupta lui sfântă, indiferent de-l pricep sau nu cei din jurul lui; dar nici sufletește nimic nu se pierde, sămânța, maia rămâne, povestea lui va da roade“²⁵.

Această „maia“ de care amintește pictorul Ștefan Popescu, este elementul cel mai original, mai

inovator, determinant de sistem științific, creat de Rainer și definit de el: „anatomia este știința formei vii“. Iar „fenomenul biologic numit Om“ a fost posibil datorită împletirii fondului biologic prin formele modelate cu ajutorul spiritului, a vieții intelectuale.²⁶

Adrian Majuru

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale“, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758

²⁵Ibidem, p.,39

²⁶„(...) orice concepție a vieții, izvorâtă numai din biologie, e subumană, dar nici o concepție a vieții nu trebuie să fie în contradicție cu biologia“. (Francisc Rainer, cit. dr. I. Spielmann, «Francisc Iosif Rainer și posteritatea (1874-1944)», extras din Revista Medicală, 1969, XV. 4, p. 507).